స్నేహానికి నిర్వచనం

కాలేజీ ఆవరణలో అడుగుపెట్టగనే శాంతి అడుగులు తడబడినై. ఓవిధమైన భయం—జంకు—పిరికితనం తన్నావరించినై. బిక్కు—బిక్కుమంటూ వెళ్తున్న ఆమె వేపు సీనియర్ విద్యార్థినులు చులకన భావం ద్యోతకమయ్యే చూపుల్ని ప్రసరిస్తూ. నిర్లక్ష్యంగా ఏవేవో కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు ఆరోజే కాలేజి తెరచినరోజు కావటం మూలాన గుంపులు గుంపులుగా జేరి మాట్లాడుకుంటూ అల్లరిగా తిరుగుతున్న అమ్మాయిలవేపు చూస్తూ అసూయపడింది శాంతి. ఆ దశ తాను దాటిపోయింది. మరిహ జన్మలో అంతఉత్సాహంగా స్వేచ్ఛగా ఆనందంగా జీవితం గడపలేదు.

ప్రిన్సిపాల్ గదిలోంచి బైటికొచ్చిన శాంతి ముఖంలో కొంగ్రొత్త వెలుగు ప్రకాశిస్తోంది. ఆమె చక్కగా పలుకరించారు. ధైర్యం చెప్పారు. ఇకనేంకావాలి? ధైర్యంగా స్టాఫ్‌రూంకేసి నడిచింది.

శాంతి ఇంగ్లీషు లెక్చరర్‌గా జేరింది. తనకన్నా ఒక్కసంవత్సరం సీనియర్ని

కోమలాదేవి

అయిన రమ, పద్మలతో స్నేహం కలిసింది. రమకూడ ఇంగ్లీషు లెక్చరర్‌గానే పని జేస్తోంది. పద్మ అసిస్టెంట్ లెక్చరర్. ముగ్గురుకూడా మిసెస్ నళినీ రామారావు క్రింద పనిజేస్తున్నారు. నళిని వీరందరికన్నా పది పన్నెండు సంవత్సరాలు పెద్దది. మంచి అనుభవంగలది. చక్కగా లెక్చర్స్ ఇస్తారని, షేక్స్పియర్ చాలా బాగా చెబుతారని ఆమెను అందలం ఎక్కించేశారు పిల్లలు. గంభీరంగా, మౌనంగాఉండే ఆమెను చూస్తే విద్యార్థినులకు హడలు. అటొస్తే ఇటు తప్పించుకుని వెళుంటారు. నళిని స్వతహాగా కలుపుగోరుతనం మనిషికాదు. రిజర్వ్‌డ్ టైప్. ఆమె అంటే మిగతా ముగ్గురికి కూడ భయమూ గౌరవమూను.

శాంతి, రమ, పద్మలు గాఢ స్నేహితులైపోయారు. ముగ్గురు ఒకే ఇల్లు అద్దెకు తీసుకుని ఉంటున్నారు ఏడాదిలోపల రమ పెళ్ళిచేసుకుని పక్క ఇంట్లోకి భర్తతో సహా వెళ్ళిపోయింది. మరో ఆరు మాసాలకు పద్మకుకూడ పెళ్ళయిపోయింది. కానీ వారి స్నేహం మూడు పువ్వు లారు కాయలుగా వర్ధిల్లుతోంది. కాలేజిలో వీరి స్నేహాన్ని గుర్తించి, మిగతావారు శాంతిని "మీ రెప్పుడు మీ స్నేహితుల అడుగుజాడల్లో నడుస్తారు?" అని అడిగితే శాంతి నవ్వి ఊరుకునేది.

రమ—పద్మలు పెళ్ళయి వేరుగా వెళ్ళిపోయినా శాంతిని దూరంచేసుకోలేదు. ఒకేవీధిలో ఉండటంవల్లనో—లేక వారి భర్తల ప్రోత్సాహంవల్లనో ఐదుగురు కలిసి, మార్చి మార్చి ఒక్కొ ఇంట్లో భోజనాలు చేసుకోవటమో - సినిమాలకు వెళ్ళటమో—లేదా ఏవైనా సభలు జరిగితే ఉమ్మడిగా హాజరుకావటమో జరిగేది.

ఇంతలో పెద్ద అవాంతరమొకటి వచ్చిపడింది.

రమ—పద్మలు ఇద్దరుకూడ ఒకే సారి మెటర్నిటీ లీవ్ పెట్టవలసి వచ్చింది.

ఆరోజు ఐదుగురుకలసి ఈ విషయం మీద మాట్లాడుకొంటున్నారు. శాంతి గాభరాపడ్తోంది.

"ఇంకో నెలకంతా బి ఎ. వాళ్ళ ఫైనల్ పరీక్షలు. ఇంకా నాల్గు ఏప్సేలు పూర్తికావాలి.ఇంటర్ వాళ్ళ డ్రామాకూడ పూర్తికాలేదు. మీరిద్దరు ఒకేసారి ఇంట్లో కూర్చుంటే నేనూ మిసెస్‌నళినిపూర్తిచేయగలమా?" సంశయిస్తూ అంది. అందరూ దీర్ఘాలోచనలో మునిగిపోయారు.

"వెధవ స్త్రీకులు వీళ్ళూను. కాలేజి మూసేయగనే రైళ్ళెక్కి చక్కగా ఇళ్ళకు వెళ్ళిపోతారు మరో నెలరోజులకు చక్కగా కాలేజికొస్తారు. అదే—అత్తవారింటి కొచ్చినట్లు. నాల్గురోజులు కాపురం వెలగబెట్టి ఏదో పేచీలు తెచ్చి పుట్టింటికి పారిపోతారు. అవస్థపడేది మనము. వాళ్ళు పరీక్ష హాల్‌లోకి వెళ్ళక ముందు పోర్షన్స్ ముగించి పంపాలి. ఎలా సాధ్యం? ఈ ఏడాది, రెండున్నర నెలలు ఇలా వృధాగా

పాడై పోయాయి. వీపై పెద్ద భారాన్నే మోపుతున్నాము. పోనీ త్వరగా పాఠాలు ముగిద్దామన్నా పిల్లలు ఏకగ్రీవంగా శని ఆదివారాలు—సెలవరోజుల్లో రామని గోల పెట్టేస్తారే! ఏం చెయ్యాలి?" రమ తన సానుభూతి కనపరుస్తూ తన విస్పహా యతను తెలియజేసింది. కొంత సేపు మగవాళ్ళిద్దరూ నాటి విద్యార్థిలోకంలో ఉన్న అసమర్థతను-అవినీతిని – అవి ధేయతను-పొగరునుగురించి యథేచ్ఛగా తమ అభిప్రాయాలను వెల్లడించారు అంత సేపూ ఆడవాళ్ళుముగ్గురు దీర్ఘాలోచ నలో మునిగిపోయారు.

చటుక్కున పద్మ అంది "పోనీ మరొ కరి సహాయం తీసుకుంటేనో? రామ్ గోపాల్‌గార్ని నే నెరుగుదును. అటు పోయిన సంవత్సరం మోడర్న్ పొయిట్రీ వారే తీసుకుని ముగించారు. వారి సహా యాన్ని అర్థిస్తే?"

రమవదనం ప్రఫుల్లమైంది. "నిజమే. బలే ఐడియా. నాల్గు క్లాసులు తీసు కొమ్మని అడిగితే తప్పక ఒప్పుకుం టారు." శాంతి హృదయం తేలిక పడింది. "ఐతే రేపు సోమవారంనాడు మిసెస్ నళినిని అడిగి, వారిని అడగ టానికెళ్తాను" అంది ఎంతో ఉత్సాహంగా.

పద్మ భృకుటీకరించి కచ్చితంగా అంది "సోమవారందాకా ఆగితే నీకు తోడెవరు? ఇప్పుడు మేమున్నాము. ఇప్పుడే వెళ్దామా? నళినిగార్కి ఇల్లాంటి పట్టింపుల్లేవు. పోర్షన్స్ అయిపోవటమే ముఖ్యమంటారు. పద్మ రమలతో వెళ్ళి అడిగానని చెప్పు. ఏమీఅనరు. ఇప్పుడే మళ్ళి రిక్వెస్ట్ చేద్దామా?"

సరేనంటే సరేననుకున్నారు.

రాంగోపాల్‌గారు అదృష్టంకొద్దీ ఇంట్లోనే ఉన్నారు. వచ్చిన ఐదుగుర్నీ చూచి ప్రథమంలో గాభరాపడిన మాట వాస్తవమే-కానీ వారొచ్చిన కారణం తెలుసుకుని సంతోషంగా అంగీరించారు. "ఐదు గంటలైతేవాలు" అని అతడికి వీలైన సమయాన్ని ఓ కాగితంమీద వ్రాసి ఇచ్చారు అతడిచ్చిన ఇన్‌స్టెంట్ కాఫీ త్రాగి సంతోషంగా అందరు తిరి గొచ్చారు.

మరుసటిరోజు శనివారం. పద్మ రమలకు ఆఖరి రోజు. ముగ్గురుకలసి నళిని దగ్గరకెళ్ళారు. ఆ సమయంలో ప్రిన్సిపాల్, నళిని బైట కారిడార్‌లో మాట్లాడుకుంటున్నారు. పద్మ-రమలను చూచి ప్రిన్సిపాల్ అంది. "మీ రిద్దరు వెళ్ళిపోతున్నారు. పోర్షన్ అవలేదని ఈవిడ చాల వరీ అవుతున్నారు."

శాంతి చటుక్కున అంది. "భయం లేదండి. రాంగోపాల్‌గారు గవర్నమెంట్ కాలేజి ఇంగ్లీష్ లెక్చరర్. వచ్చిమోడర్న్ పొయిట్రీ పూర్తిచేస్తానని చెప్పారు"

ప్రిన్సిపాల్ ముఖం గంభీరమైంది. కాస్త కోపంగా నళినికేసి చూచి

అంది. "ఎవరినడిగి ఇలా హెల్ప్‌కోసం వెళ్ళారు?"

శాంతి గుండెల్లో రాయిపడింది — రమ—పద్మలు ఒహారిముఖం మరొకరు చూచుకున్నారు.

"నాకు తెలియదండీ." అని ప్రిన్సిపాల్‌కు జవాబిచ్చి, శాంతివైపు తిరిగి చికాకుగా అంది. "రాంగోపాల్‌గారి దగ్గరకు మాకు తెలీకుండా ఎలా వెళ్ళారు?"

ఇదేదో చిక్కు ప్రశ్నలా ఉందని— తన ప్రత్యక్షత అనవసరమని గ్రహించిన ప్రిన్సిపాల్ "వస్తాను" అంటూ వెళ్ళిపోయారు. శాంతికి ముచ్చెమటలు పోశాయి. నళిని ఎందుకిలా అడుగుతోంది? ఓమారు పద్మ రమలవైపు సహాయంకోసం చూచింది. పద్మముఖం త్రిప్పేసుకుందిగాని, రమఓ క్షణం శాంతి కళ్ళలోకి చూచింది.

శాంతి ఇరకాటంలో పడిపోయింది. రమ మెల్లగా అంది. "అటుపోయిన సంవత్సరం వారు హెల్ప్‌చేశారని ఈమాటుకూడ హెల్ప్‌చేస్తారని అనుకున్నాము. మావారు, రాంగోపాల్‌గారు స్నేహితులు. నిన్న వారింటి కెళ్ళాము. మాటల సందర్భంలో అడిగాము. అఫ్‌కోర్స్ అఫిషియల్‌గా మానించి ఆహ్వానం వస్తుందని చెప్పాము".

"అటుపోయిన సంవత్సరం అది వేరే సంగతి. ప్రిన్సిపాల్ అభ్యంతరం పెట్టలేదు. కానీ ఈ సంవత్సరం ఆమెకెందుకో ఇష్టంగాలేదు. మనమే ఎలాగో పూర్తిచేయాలి. ఐనా శాంతీ—ఇక మీదట ఇల్లాంటి పొరపాటు చేయకండి. పర్మిషన్ తీసుకోవాలి, ప్రిన్సిపాల్ ద్వారానో నా ద్వారానో ఆహ్వానం వెళ్ళాలి." శాంతి మాట్లాడలేదుగాని—పద్మ తనను వెనకేసుకొచ్చి సర్ది చెబుతుందని గంపెడాశతో చూచిందిగాని, పద్మ శాంతిని చూడలేదు. అసలు శాంతి అక్కడ లేనట్లే ప్రవర్తిస్తోంది. శాంతి హృదయం విలవిల్లాడిపోయింది.

నేరస్థురాలు తానే. అపరాధినిలా నిలబడి మౌనం దాల్చింది. కానీ తనకు తెలుసు. నళినికి ఏదో జవాబివ్వాలని, కాసేపాగి మెల్లగా అంది "అంతదూరం ఆలోచించలేదు. పొరపాటు జరిగిపోయింది. క్షమించండి"

"ఇకపై జాగ్రత్తగా ఉండు శాంతీ" అని నళిని వెళ్తుంటే, ఈ పద్మ ఆమెననుసరించింది. పద్మ వెళ్ళిన దిక్కుకేసి నిస్త్రాణతో చూస్తూ నుంచుండిపోయింది. రమతో ఏదో మాట్లాడా లనుకుంటుండగానే కొంతమంది విద్యార్థినులు రమను చుట్టుముట్టారు. శాంతి అక్కడనించి దాటిపోయింది.

ఆఖరు రోజని కాబోలు, రమ—పద్మలకు అవిరామంగా గడిచింది. సాయంత్రం ఇల్లుచేరగానే శాంతి మంచం మీద వాలిపోయింది. నళిని దగ్గర నేరస్థురాలిలా క్షమాపణ కోరటం తనను

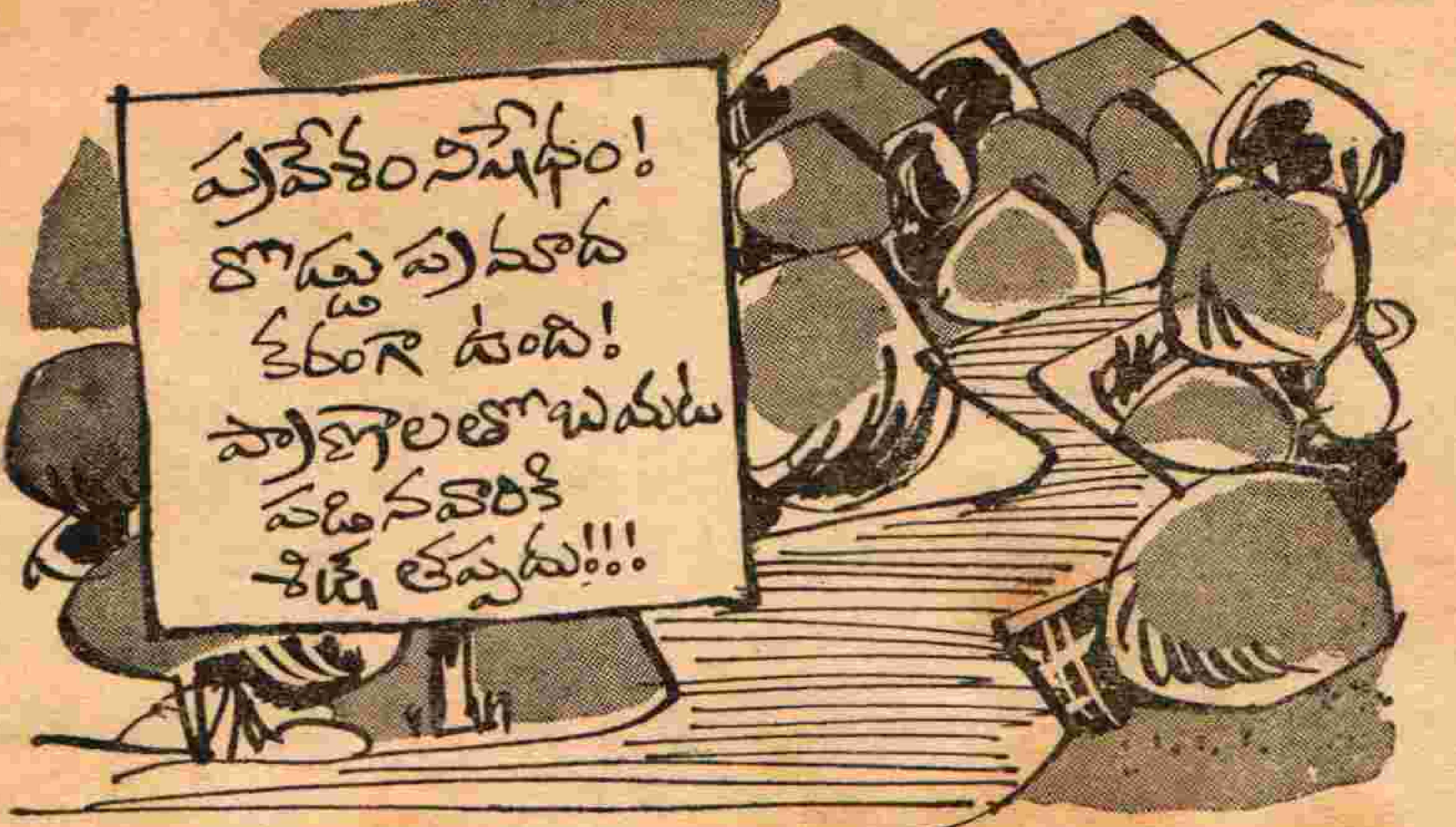

అంతగా బాధపెట్టటంలేదు గాని, ఈ పని చేయించినవ్యక్తి—తనను పురికొల్పి రాంగోపాల్ దగ్గరికి తీసుకెళ్ళిన వ్యక్తి—అంతా తనకు తెలిసినట్లు నటించి తన మాటను తీసివేయనట్లు మాట్లాడిన పద్మ, మౌనం దాల్చటం—తనకేమీ తెలియనట్లు పట్టనట్లు నటించటాన్ని, సహించలేక హృదయభారంతో కళ్ళు మూసుకుంది.

ప్రాణస్నేహితురాలనుకున్న పద్మ తనను ఆదుకోలేదు. రమనే వెయ్యిరెట్లు మేలనిపించింది. ఏదో సర్ది చెప్ప టానికి ప్రయత్నించింది.

ఐనా ఇంతవరకు వారిద్దరూ రాలేదు. తనను తప్పుకు తిరిగారు. పనిపిల్లవచ్చి గుర్తుచేసేవరకు తాను కాఫీ త్రాగలేదని అనిపించలేదు. కాఫీ త్రాగి మళ్ళీ పడు కుంది. హృదయంలో దిగులు నిండు కున్నది.

తను ఒక్కత్తి వెళ్ళి రాంగోపాల్ గార్ని కలుసుకొని—తను తొందరపడి ఆహ్వానించినట్లు చెప్పుకుని, అన్యధా భావించక క్షమించమని అడగాలి. అత నెవరు? ఎలాంటివాడు? అర్థంచేసుకుని ఏమీ జరగనట్లు ఫీలయి క్షమించగలడా? ఈ సంఘటన అతడి హృదయంలో ఎలాటి ముద్రవేస్తుంది? తనపై ఎంతటి దురభిప్రాయం కల్గుతుందో? అతడు పరాయివాడే. మరి అతడిముఖం తను చూడదు. ఐనప్పటికీ తను ఒకరి దృష్టిలో చులకనై పోతుంది. ఇంతటి అవమానం తను భరించగలదా? అతడు ఆరా తీస్తే తను పద్మ సంగతి చెప్ప కుండా ఉండగలదా? రమ ఓ చిటికెన వ్రేలెడు మోపంతసాయమైనా చేసింది. తనకు హామీఇచ్చి—పెత్తనమంతా తనదే నన్నట్లు వ్యవహరించి చివరికి తను

గోతిలోపడ్తే చూస్తూ నుంచున్న దేగాని— ఏంచెయ్యలేదు... స్నేహమంటే ఇదేనా. అవసరానికి కలిసి తిరగడమేనా స్నేహభావమంటే? తన అవసరం వారి కెంతేనా ఉన్నది. ఇంటినించి తాను తెచ్చు కున్న పనిమనిషి సాయం మొదలు— చేబదుళ్ళకు—క్లాసులు కొన్ని తీసుకో టానికి—ఎస్సేలు దిద్దటానికి...బాబోయ్? తనవించి వారికెంత లాభం? అలా అని తను పిలవలేదు. స్నేహాన్ని అతిఉన్నత స్థాయిలోనిల్పి పవిత్రబంధంగా, తలంచే తను వారి చేతల్లో అపార్థం కనబడలేదు కానీ ఇప్పుడు తనొక కీలుబొమ్మలా కనబడ్తోంది—తనకే. స్నేహాన్ని ఇలా తూచేవారిని ప్రథమంగా వీరినే చూస్తోంది. ఆశ్చర్యమూ వేస్తోంది.

పనిపిల్లను పిల్చింది. "పద్మమ్మ గారు—రమగారూ వచ్చారా?" అని అడి గింది...వారు రాలేదని తెలిసికూడా.

"పద్మమ్మగారు నాలుగ్గంటల బండికి బెంగుళూరు కెళ్ళిపోయారమ్మా. వాళ్ళ ఇంటివాళ్ళు మన గిన్నెల్ని ఇవ్వటాని కొచ్చి చెప్పారు. మీరుండరని గిన్నెలు వారి కప్పగించిపోయారట"

శాంతి కాశ్చర్యం కలగలేదు. ఐతే తనకు చెప్పకుండానే బండెక్కి వెళ్ళి పోయిందన్నమాట!

"రమమ్మ గారొచ్చారు. మీరింకా రాలేదు. అయ్యగారుకూడా వచ్చారు. ఓ అరగంట కూర్చొని వెళ్ళారు."

"పోనీ...వచ్చింది. చాలు" అను కుంది.

కళ్ళు గట్టిగా మూసుకుంది. తను రాంగోపాల్ దగ్గరి కెళ్ళాలి. ఎలా సంభా షణ ప్రారంభించాలో రిహార్సల్ వేస్తోంది మనసులో. ఇంతలో పనిపిల్ల అటువేపుగా రావటం చూచి—దీన్నికూడా తీసుకెళ్తాను — అనుకుని గబుక్కున లేచింది. గబగబ తయారై రిక్షా తీసు కుని పనిపిల్లతో కలసి రాంగోపాల్ ఇంటికెళ్ళింది.

అతడు ఒంటరిగానే ఉన్నాడు. శాంతి ఒంటరిగా రావటంచూచి విస్తుపోయాడు. ఎంతో ఆదరంతో ఆహ్వానించి కూర్చో మని చెప్పి తనూ కూర్చున్నాడు.

ఎలా ప్రారంభించాలో శాంతికర్థం కాలేదు. కొంత సేపు ఆగి మెల్లగా అంది. "కొన్ని విషయాలలో నా కనుభవం లేదండీ. ఆ క్షణాన ఏది తోచితే అది చేస్తుంటాను. అలా చేయటం తప్పే, కానీ అది నా బలహీనత. నిన్నను కొన్ని క్లాసులు తీసుకొమ్మని కోరాను. మీరెంతో సహృదయంతో అంగీకరించారు గాని మా ప్రిన్సిపాల్ మనసు మారిపోయిం దట! ఎలాగైనాసరే నేను—నళినిగారే శ్రమపడి కోర్సులు పూర్తిచేయాలట. కనుక మీరు నా పరిస్థితినర్థం చేసుకుని మన్నించాలి. ఇలా అవుతుందనుకో లేదు." రాంగోపాల్ ఆమె మాట వింటు న్నట్లులేదు. ఆమెకేసి తదేకంగా

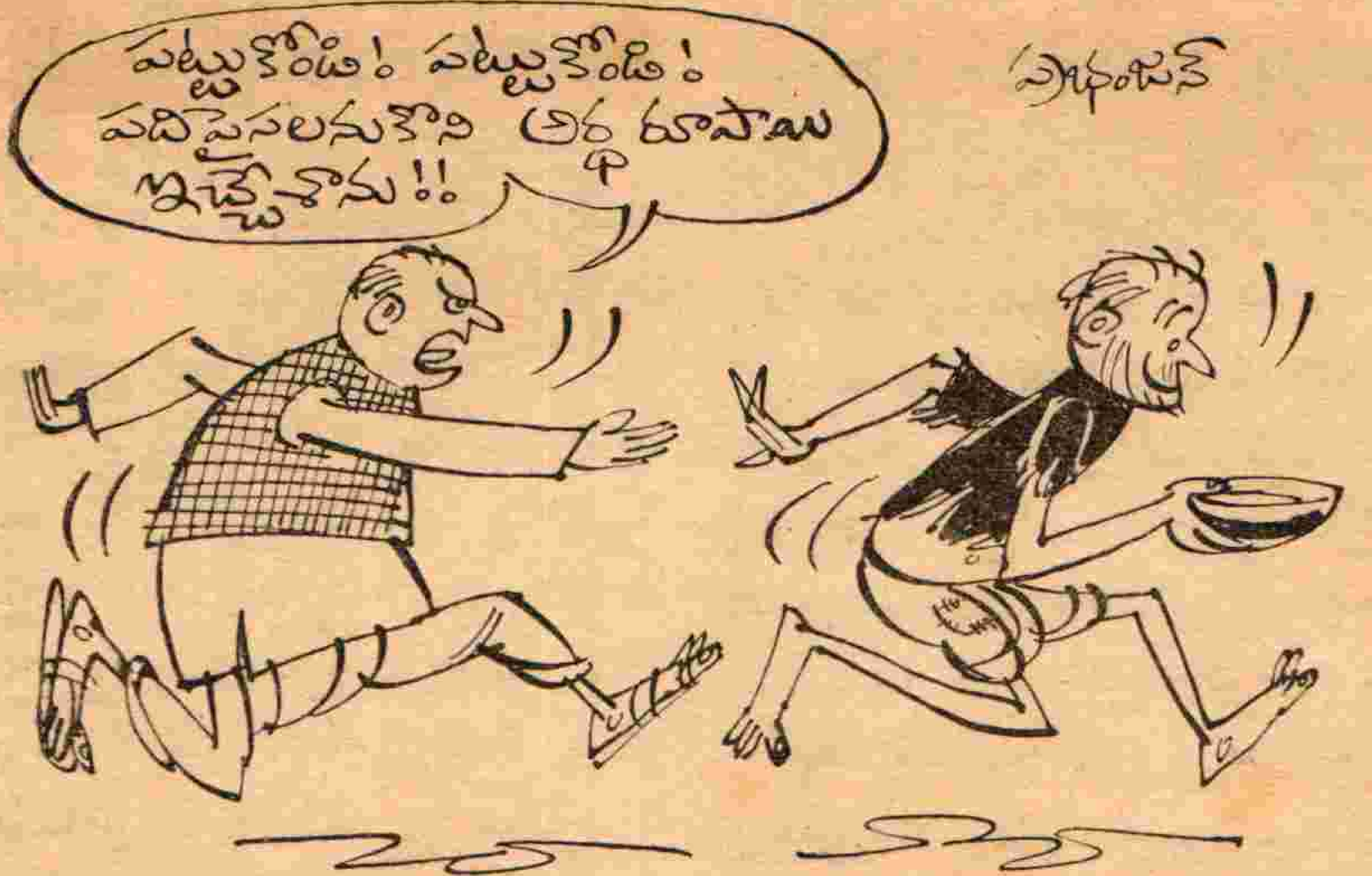

చూస్తుండిపోయాడు. ఆమె ఆపటం గమనించి "ఏమన్నారూ ?" అన్నాడు తడుముకోకుండా.

శాంతి గాభరాపడింది. అవమానంతో కృంగిపోతూ అతి నెమ్మదిగా అంది. "నన్ను క్షమించాలి. ఆ కోర్సును నేనే పూర్తిచేస్తాను"

రాంగోపాల్ మాట్లాడలేదు. గబగబ వెళ్ళి ఓ ఉత్తరం పట్టుకొచ్చి శాంతి చేతిలో ఉంచుతూ అన్నాడు.

"నేను ఇందుకేమీ బాధపడటంలేదు. క్షమించటానికి మీరు నేరంచేయలేదుగా? ఈ లేఖ చదవండి"

తడబడ్తున్న హస్తాల్లోకి ఉత్తర ముంచాడు

అది రమ రాంగోపాల్‌కు రాసినలేఖ. అది చదవటానికి నిమిషంకూడ పట్టలేదు గానీ అది మూసి అతనికివ్వటానికి కొన్ని గంటలు పట్టినట్లుంది.

ఆమె మౌనాన్ని భంగపర్చటం ఇష్టం లేకపోయినా, అతడన్నాడు "నిన్న సాయ త్రం రమగారి భర్త గారొచ్చారు. జరిగిన విషయాన్ని నాకు వివరించి ఈ ఉత్తరం నాకిచ్చి రమగారి మాటగా నన్ను క్షమాపణవేడి వెళ్ళిపోయారు. రమగారు చిన్నలేఖ రాశారు. కానీ అందులో వారి వ్యక్తిత్వం ఎంత ఉన్నతమైందో తేలిపోయింది. నేనేం బాధపడటంలేదు. మీరుగా మీరు ఇలావచ్చి అడగుతుంటే నాకెంతో ఆనందంగా ఉంది...ఏమండీ! శాంతిగారు... బహుశః మీరిలా వచ్చి నన్ను క్లాసులు దీసుకొమ్మని అడగటమూ

ఒకందుకు మంచిదే అయిందేమో... మిమ్మల్ని చూచే భాగ్యం కల్గింది. ఈ ఇరవై నాల్గు గంటల్లో మీగురించే చాలా సార్లు ఆలోచించాను."

శాంతి తనను చూస్తున్నా ఆ కళ్ళు తనను చూడటం లేదు. ఆమె ముఖంలో ఏ విధమైన మార్పు లేదు. తన మాటల్లోని అర్థాన్ని-ఆ లోతైన భావాన్ని ఆమె అర్థం చేసుకున్నట్లు లేశమాత్రంగానైనా ఆ వదనంలో అగుపించటం లేదు ఆమె ఏదో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తోంది.

"శాంతిగారూ-ఏదో ఆలోచిస్తున్నారు"-ఏరాళ ధ్వనించిందా మాటలో.

ఆమె చటుక్కున ఈ మాటు అతణ్ణి చూచింది.

"ఓ...అయామ్ సారీ... ఔను, నామనసెటో పోయింది.

"నాకు తెలుసు. రమగారి ఉత్తరాన్ని గూర్చి. ఆమె స్నేహశీలతను గూర్చి తలుస్తూ, తన్మయత్వంతో నా ఉనికి మర్చిపోయారు."

శాంతి ముఖం ఆనందంతో వికసించింది. "ఔను నన్ను, ఈ ఉచ్చులో బిగించేశారని బాధపడ్డాను. మీకాపరిస్థితులను వివరించి క్షమించమని అడగవలసిన భారం నాకే వదిలేసి వెళ్ళిపోయారని ఎంతగానో కుమిలిపోయాను. కానీ రమ నాకెంతో మేలుచేసింది. ఆమె నిండైన హృదయంతో స్నేహితురాలిగానాకు చేయవలసిన సహాయం చేసింది. అవసరానికి కాకపోతే స్నేహితులెందుకు చెప్పండి?"

"ఔను-నాకు రమగారికన్నా పద్మగారితో పరిచయమెక్కువ. ఐనా వారి తీరువేరే అని బోధపడుతుంది. స్నేహానికి-స్నేహధర్మానికి విలువ ఇవ్వని వారిని నలుగురు మెచ్చరు. పైపైకి వారి స్నేహాన్ని అంగీకరిస్తారే గాని అవసరానిక్కాదు. వారిని దూరంగానే ఉంచుతారు. ఇదొహ పవిత్రబంధం. స్నేహం అనేది మొక్కలాంటివి. సరిగా నీళ్ళుపోసి పెంచామా చక్కగా వర్ధిల్లుతుంది గాని కొంచెం నిర్లక్ష్యంచేసి దానికి విలువ ఇవ్వమా అది వాడిపోతుంది. మరిక చిగురించదు. ఈ స్నేహితురాలివలన నాకేమి లాభమా? అని ఆలోచించటానికి మారుగా ఈ స్నేహితురాలికి నా వలన ఏంలాభం? అని ఆలోచించాలి. అప్పుడే ఈ అనిర్వచనీయ బాంధవ్యం ముడివీడని బంధమై హృదయాన్ని ఉన్నత స్థాయికి తీసుకుపోతుంది. ఇచ్చి పుచ్చుకోటాలు లేకపోయినా ఒకరి సాన్నిధ్యంలో మరొకరు పరిపూర్ణ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు. కొన్ని క్షణాలు మంచి స్నేహితుడితో గడిపితే చాలు, వేయి ఏనుగుల బలాన్ని పుంజుకోవచ్చు. హృదయౌన్నత్యాని కిటువంటి సంపర్కం అతిముఖ్యం. అందుకే మీ స్నేహాన్ని - అంతకన్నా ఎక్కువైన మీ హృదయాన్ని కోరుతున్నాను"

శాంతి ఈ మాట పరధ్యానంగా విన కుండా లేదు. ఆఖరి మాటలకామె కల వరపాటుతో చూచింది. ఏమిటి తను వింటున్నది ? ముఖంలో ఆశ్చర్యం— హృదయంలో ఓ విధమైన సంశయం ఆవరించాయి.

అతను అన్నాడు "మీరు దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నప్పుడే చెప్పాను. మీరు వచ్చి వెళ్ళిన తర్వాత మీగురించి ఇప్పటి వరకు ఆలోచిస్తూనే ఉన్నాను. మీరిలా రావటంతో మీ విలువ నా దృష్టిలో హెచ్చింది. మీలాంటి సంస్కారవంతులు చాల అరుదుగా తటస్థపడ్తుంటారు."

వ్యవధి కావాలని మెల్లగా చెప్పి ఇంటికి వెళ్ళిపోయింది. మరి మూడు రోజులకు రమ దగ్గరనించి ఉత్తర మొచ్చింది. అందులో కొన్ని విషయాలు తనకు తెలియవు కూడా :

"..రిజర్వేషన్ అయిందని ప్రయాణం కాక తప్పలేదు. నీకోసం చూచాను గాని నువ్వు రాలేదు. నాకు తెలుసు నీ బాధ. అందుకని రాంగోపాల్‌గార్కి ఉత్తరం రాశాను. నళినిగారి దగ్గరకెళ్ళి నీకు ప్రోత్సాహమిచ్చి రాంగోపాల్‌గార్ని ఆహ్వానించటానికి తీసుకెళ్ళింది నేనేనని క్షమాపణ వేడాను. ఆమె విశాల హృదయంతో మన్నించారు. ప్రిన్సిపాల్‌ను కలిసి చెప్పాను. ఆమె కొంతసేపు లెక్చర్ ఇచ్చి - ఫరవాలేదు-ఈ సారికి పోనిద్దాం-అన్నారు. రాంగోపాల్ గార్కి మరొక ఉత్తరం రాస్తున్నాను..."

ఆ ఉత్తరంలో ఒక్క విషయం లోపించినట్లూ కొట్టవచ్చినట్లనిపిస్తోంది. పద్మను కలుపుకోలేదు నేరంతనమీదనే వేసుకుంది. తన ఆందోళనను బాధను నివృత్తి చేయడానికి రమ ఎంత శ్రమ పడుతుంది. స్నేహానికి వేరే నిర్వచనం దేనికి ? ఆమె కళ్ళు చెమర్చాయి.

రాంగోపాల్‌కు శాంతికి నెల రోజుల్లో పెళ్ళయిపోయింది. పోర్షన్స్ ముగించ టానికి కాబోయే భర్తగా రాంగోపాల్ శాంతికి సాయంచేశాడు.

వివాహానికి రమ లేఖ రాసింది. చక్కటి చీర బహుమానంగా పంపింది. పద్మనించి లేఖలేదు. అందరూ పంపినట్లు టెలిగ్రాం పంపింది. ఆ టెలిగ్రాంలోని విషెస్‌ను సీరియస్‌గా తీసుకోలేక పోయింది శాంతి. ఆ అక్షరాలు పొడి పొడిగా కాగితంమీద అతికించిన అక్షరాల్లాగానే కనబడినై. అది తెచ్చిన ఆశీస్సులను అందుకోలేక పోయిందామె హృదయం.